سکه های ساسانی در موزه های اتریش: گنجینه ای از تاریخ و هنر پارسی(ویراست اول)

۱. درآمد: سکه‌های ساسانی در آینه موزه‌های وین

سکه های ساسانی، که در دوران شاهنشاهی ساسانی (۲۲۴–۶۵۱ میلادی) ضرب شده اند، از مهم ترین اسناد تاریخی، فرهنگی و هنری ایران باستان به شمار می روند. این سکه ها نه تنها به عنوان ابزار مبادلات اقتصادی، بلکه به عنوان نمادی از قدرت سیاسی، فرهنگ و آیین زرتشتی در دوره ساسانیان شناخته می شوند. موزه های اتریش، به ویژه موزه تاریخ هنر وین (Kunsthistorisches Museum)، که یکی از برجسته ترین مراکز نگهداری آثار باستانی در اروپا است، مجموعه ای ارزشمند از سکه های ساسانی را در خود جای داده اند. این نوشتار به بررسی ویژگی ها، اهمیت تاریخی و جایگاه سکه های ساسانی در موزه های اتریش می پردازد.

۲. تاریخچه سکه های ساسانی

دوره ساسانی (۲۲۴–۶۵۱ میلادی) یکی از درخشان ترین دوران های تاریخ ایران بود که توسط اردشیر بابکان پایه گذاری شد. سکه های ساسانی، که پیش از تأسیس رسمی امپراتوری و در حدود سال ۲۰۹ میلادی با نام حکام محلی ایالت پارس و سپس با نام پادشاهان ساسانی ضرب شدند، نشان دهنده پیشرفت های اقتصادی و هنری این امپراتوری هستند. برخالف دوره اشکانی که عمدتاً به ضرب سکه های نقره بسنده می کرد، اردشیر بابکان برای رقابت با امپراتوری روم سکه های طلا معروف به «دینار» را ضرب کرد. این سکه ها با وزن اولیه ی تقریبی ۷٫۲ گرم و سپس کاهش وزن به حدود ۵ گرم، هم وزن سکه های طلای رومی بودند. علاوه بر دینار، سکه های نقره (درهم)، برنز و آلیاژی از قلع و سرب نیز رایج بودند. درهم های نقره با وزن ۳٫۵ تا ۴٫۲ گرم، به دلیل فراوانی و استفاده گسترده در تجارت، متداول ترین نوع سکه ساسانی بودند.

سکه های ساسانی از نظر طراحی و نقش مایه ها نیز منحصربه فرد هستند. روی سکه ها معمولاً تصویر شمایلِ نیم‌رخِ پادشاه با تاج اختصاصی او نقش بسته که به سمت راست متمایل است. هر پادشاه تاجی ویژه داشت که نمادهای الهی و اختری خاصی را به نمایش می گذاشت. پشت سکه ها اغلب تصویر آتشکده ای با شعله های آتش را نشان می دهد که در دو سوی آن، در دوره های اولیه، شاه، ملکه یا ایزدانی مانند مهر و آناهیتا و در دوره های بعدی دو موبد زرتشتی دیده می شوند. این نقوش نشان دهنده اهمیت آیین زرتشتی و جایگاه پادشاه به عنوان نماینده اهورامزدا بر زمین است. حاشیه سکه ها نیز حاوی نمادهای اختری و نوشته هایی به خط پهلوی ساسانی است که نام و القاب پادشاه، محل ضرب و گاهی شعارهای مذهبی مانند «راست» (عادل) یا «پیروز» (فاتح) را شامل می شود.

۳. سکه های ساسانی در موزه های اتریش

موزه تاریخ هنر وین، به ویژه گنجینه سکه ی آن (Kunsthistorisches Museum Münzkabinett)، یکی از مهم ترین مراکز نگهداری سکه های ساسانی در جهان است. این مجموعه با بیش از ۶۰۰,۰۰۰ سکه، مدال و اسکناس، که در گذشته بخشی از مجموعه سلطنتی امپراتوری اتریش-مجارستان بود، یکی از غنی ترین گنجینه های سکه شناسی در اروپا به شمار می رود. بخش قابل توجهی از این مجموعه به سکه های ساسانی اختصاص دارد که به دلیل ارزش تاریخی و هنریشان، مورد توجه پژوهشگران و بازدیدکنندگان قرار گرفته اند.

در سال ۲۰۲۴، به مناسبت ۱۸۰۰ مین سالگرد بنیانگذاری شاهنشاهی ساسانی، ویترین ویژه ای برای نمایش سکه های ساسانی در گنجینه سکه موزه تاریخ هنر وین برپا شد. این نمایشگاه، که به همت احسان شواربی، پژوهشگر ایرانی، برگزار شد، به معرفی سکه ها به عنوان شاهدی بر قدرت پولی و سیاسی ساسانیان پرداخت. سکه های ساسانی موجود در این موزه شامل نمونه هایی از شمایل پادشاهان مختلف، از اردشیر اول تا یزدگرد سوم، است. به عنوان مثال، سکه های خسرو دوم (خسرو پرویز)، که به دلیل سلطنت طولانی او (۳۷سال) فراوان هستند، و سکه های نادر پوراندخت، ملکه ساسانی، در این مجموعه دیده می شوند. برخی از این سکه ها به دلیل کیفیت بالای ضرب و نقوش پیچیده، ارزش هنری بالایی دارند. برای نمونه، سکه ای از خسرو اول در موزه ملی قطر (که مشابه نمونه های موجود در وین است) با نقش نیم رخ پادشاه و تاج تزئین شده با هلال ماه و آتشکده ای با دو پیکره در پشت آن، نشان دهنده هنر فلزکاری ساسانیان است.

علاوه بر موزه تاریخ هنر وین، آکادمی علوم اتریش نیز مرکزی برای پژوهش های سکه شناسی ساسانی است. این مرکز، که از دهه ۱۹۶۰ با تلاش پژوهشگرانی مانند رابرت گوبل فعالیت های علمی خود را گسترش داد، به تحلیل و کاتالوگ سازی سکه های ساسانی می پردازد. پژوهشگرانی مانند میشائل آلرام و نیکالوس شیندل از اتریش در این زمینه کارهای برجسته ای انجام داده اند و به شناسایی ضرابخانه ها و تحلیل نقوش سکه ها کمک کرده اند.

٤. اهمیت تاریخی و فرهنگی سکه های ساسانی

سکه های ساسانی اسناد ارزشمندی از تاریخ، فرهنگ و هنر ایران باستان هستند. این سکه ها اطلاعات مهمی درباره وضعیت سیاسی و اقتصادی دوره ساسانی ارائه می دهند. برای مثال، تجزیه عنصری سکه های نقره پیروز ساسانی با روش پیکسی (PIXE) نشان می دهد که عیار نقره این سکه ها حتی در دوره های پرتنش سیاسی و اقتصادی، مانند خشکسالی و جنگ با هپتالیان، بالای ۹۶ درصد باقی مانده است. این امر نشان دهنده ثبات نسبی اقتصادی ساسانیان و استفاده از معادن نقره با کیفیت بالا، مانند معادن سروسایت، است.

از نظر فرهنگی، نقوش سکه ها بازتاب دهنده آیین زرتشتی و جایگاه پادشاه به عنوان واسطه بین ایزدان و مردم هستند. آتشکده ها، نمادهای اختری و تصاویر ایزدانی مانند مهر و آناهیتا نشان دهنده اهمیت دین در ساختار سیاسی و اجتماعی ساسانیان است. همچنین، تنوع ضرابخانه ها در شهرهایی مانند بیشاپور، اصطخر، یزد و ارمنستان نشان دهنده گستردگی قلمرو ساسانی و نظام اقتصادی متمرکز آنها است.

۵. سکه های عرب-ساسانی در موزه های اتریش

علاوه بر سکه های ساسانی، مجموعه هایی از سکه های عرب-ساسانی نیز در موزه های اتریش نگهداری می شوند. این سکه ها، که پس از فتح ایران توسط اعراب مسلمان در قرن هفتم و هشتم میلادی ضرب شدند، به سبک سکه های ساسانی اما با افزودن نوشته های عربی به خط کوفی هستند. این سکه ها معمولاً تصاویر پادشاهان ساسانی مانند خسرو دوم یا یزدگرد سوم را حفظ کرده اند، اما عباراتی مانند «بسم الله»، «الله اکبر» یا «محمد رسول الله» به آنها اضافه شده است. منطقه پارس (بیشاپور، دارابگرد، اصطخر) و آذربایجان از مراکز اصلی ضرب این سکه ها بودند. این سکه ها نشان دهنده گذار از نظام ساسانی به نظام اسلامی و حفظ ثبات اقتصادی در دوره های اولیه خلافت هستند.

۶. نتیجه گیری: سکه‌های ساسانی به عنوان میراث جهانی و پل فرهنگی پایدار

سکه های ساسانی در موزه های اتریش، به ویژه موزه تاریخ هنر وین، نه تنها به عنوان اشیای تاریخی، بلکه به عنوان شاهکارهایی از هنر و فرهنگ ایران باستان شناخته می شوند. این سکه ها با نقوش پیچیده، کیفیت بالای ضرب و اطلاعات ارزشمند تاریخی، گواهی بر عظمت شاهنشاهی ساسانی هستند. نمایشگاههای ویژه، مانند ویترین ۱۸۰۰مین سالگرد ساسانیان در وین، و پژوهشهای علمی در آکادمی علوم اتریش، نقش مهمی در معرفی این گنجینه به جهانیان ایفا کرده اند. این سکه ها پلی فرهنگی میان ایران و اتریش ایجاد کرده اند و همچنان موضوع مطالعات گسترده باستانشناسی و سکه شناسی هستند.

منابع و مآخذ:

- [۱].ویکی پدیا، دانشنامه آزاد، «سکه های ساسانی»: بررسی تاریخچه و ویژگی های سکه های ساسانی.
- [۲].ویکی پدیا، دانشنامه آزاد، «سکه های عرب-ساسانی»: اطلاعات درباره سکه های عرب-ساسانی و
- ویژگی های آنها.
- [۳].شواربی، احسان (۱۳۹۵). سه گفتار مقدماتی درباره سکه شناسی ساسانی، پژوهش های ایران شناسی،
- سال ششم، شماره۲: مطالعه ای درباره تاریخچه سکه شناسی ساسانی و مجموعه سکه های موزه تاریخ
- هنر وین.
- [۴].امینی، امین (۱۳۹۸). سکه های ساسانی، تهران: انتشارات پازینه: کتابی جامع درباره سکه های ساسانی و نقوش آنها.
- [۵].پست های شبکه اجتماعی X (احسان شواربی،۲۰۲۴–۲۰۲۵): اطلاعات درباره نمایشگاه سکه های
- ساسانی در موزه تاریخ هنر وین.
- [۶].دمرگان، ژاک (۱۹۳۳). سکه شناسی ایران باستان: دوره ساسانی: منبعی کلاسیک درباره سکه های
- ساسانی.
- [۷].آلرام، میشائل و شیندل، نیکالوس: پژوهش های سکه شناسی ساسانی در آکادمی علوم اتریش.
- [۸].مسلمی، زهرا (۱۳۹۴). معرفی مجموعه ای از سکه های قرون میانی ساسانی در موزه آذربایجان تبریز، دومین همایش ملی باستان شناسی ایران: مطالعه ای درباره سکه های ساسانی و ضرابخانه ها.
- [۹]پایمان (فصلنامه فرهنگی): اطلاعات درباره سکه های ساسانی ضرب شده در ارمنستان و اهمیت آنها در تجارت.

- [10]Kunsthistorisches Museum Wien (KHM). (n.d.). *Coin Cabinet (Münzkabinett): Sasanian coins collection*. Retrieved August 31, 2026, from https://www.khm.at/en/visit/collections/coin-collection